

NATIONALITETENS RÄTT OCH SEGERMAKT

NÅGRA ALLMÄNNA REFLEXIONER

Av docent ELIS HÅSTAD, Stockholm.

DET finns en berömd uppsats av Harald Hjärne, betitlad »Nationalismens århundrade» och skriven den 31 december 1899, på aftonen till det tjugonde seklets morgon. I dessa dagar, då den sudettyska nationalitetsrörelsen ställt Europa inför ett nytt världskrigs hot, har det sitt stora intresse att göra några utdrag därur. I uppsatsen ligger både en dom över den hänsynslösa nationalitetsrörelsen och en oro för dess katastrofala urladdningar. Hjärne skrev bland annat:

»Skaldernas romantiska trånad efter en förgången folklig guldålder, den historiska vetenskapens uppdagande av generationernas sammanhang, språkforskarnes tolkning af förgätta skriftalster och tungomålens stamträd, — dessa och flerfaldiga andra inflytelser undergräfvade inbillningarna om de isolerade individernas jämnstrukenhet och stärkte behovet af inbördes solidaritet på de gemensamma släktminnenas grund. Framtidsförhoppningarna rättfärdigades med åberopande af särskilda arfsanspråk i stället för den naturliga människans rättigheter. Det förflutna upphöjdes till norm för krafven på det närvarandes omgestaltning, i olika mätto för öfrigt alltefter olika ideal. Där kunskapen om hvad som varit ej förslog, där kom fantasien villigt till hjälp, och till och med den medvetna förfalskningen spelade äfven i denna lofvärda sak sin historiska roll. Nationalitetsrörelsen blef en makt, som utbredde sina verkningar från den ena änden af Europa till den andra. Dess skema blef dock, trots allt betonande af säregna folklynnen och bildningsarter, enformigt nog i all sin skiftande omklädnad. Öfverallt framträda samma yrkanden på statsgränsernas regleringar efter språken, på förvaltningens och undervisningens omstöpning i former, som kallades 'nationella', därför att de återspeglade och skärpte den likartade böjelsen för afsondring och själfbelåtenhet. Till och med nationalprofeterna likna hvarandra så där tämligen i andlig fysionomi och agitatoriska åthäfvor. Grundtvig t. ex. har åtskillige själsfränder i Tyskland och

Italien, bland ryssar och polacker och smärre slaver. Och med någon förändring i namn och historiska exempel te sig de nationalistiska tidningsartiklarna ännu i dag inom de mest skilda länder nästan såsom översättningar eller bearbetningar af ett gemensamt original. — — — —

Så snart lifvets verkliga kraf fingo utöfva sin makt, så snart saktintresset fick tränga själfbespegligen i bakgrunden, framträdde vårt århundrades europeiska karaktär i hvarje lifskraftigt folks institutioner och arbete. Ty i hvarje sådant folks utveckling är numera den allmänna kulturen en vida starkare makt än dess egna särskilda insats. De nationella egendomligheter, hvilka såsom sådana enkom understrykas och omhuldade, beteckna i de flesta fall blott efterblifna skeden i kulturens tilläggnan. Den verkliga nationalbegåfningen röjer sin själfständighet i förmågan att uppnå en allt högre kultur utan hänsyn till något annat snitt än det, som betecknas af kulturens egna villkor. Liksom den egna personligheten tappar bort sig själf i den tomma jakten efter originalitet, så kan intet folk lägga en tum till sin växt genom ängslig vård om sin nationalitet.»

Hjärne erkände att nationalitetsrörelsen »i sin mån» främjat utvecklingen genom att bl. a. »undanröja hindren för splittrade folks samarbete» och »stärka samhörighetsbandet inom hvarje särskildt folk», och han pekade särskilt på Tysklands och Italiens enhet, »varigenom två stora kulturfolk vunnit åtminstone förutsättningarna för en framåtgående utveckling på en bredare grundval.» (Han fick också uppleva Finlands själfständighet och blev en av det fria Finlands varmaste vänner.) Men

»grundsatsen, att någon viss nationalitet måste äga obegränsadt herravälde inom en stat, som består af flere skilda folk, är lika godtycklig som det våldsamma införandet af en enda statsreligion. 'Nationalstaten', som enligt visse politiske tänkare i det moderna Tyskland är den högsta af alla samhällsformer, må visserligen, så länge nu gängse åskådningar råda, betraktas såsom en lycklig produkt, där den nu en gång finns, af den historiska utvecklingsprocessen. Men dess upprättande köpes för dyrt genom samhällstvängets användning för att undertrycka nationella minoriteter eller genom verkliga kulturrikens och politiska unioners söndersprängning i hjälplösa småstater. — — — —

Nationalismen har sina predikanter och redskap, som väl kunna mäta sig med den katolska reaktionens jesuiter. — — — — Främlingshatet i fosterlandets namn förbinder sig lätt med lusten att förfölja kättare och klentrogne. Misstron till nationalitetsbekännelsens uppriktighet framkallar följdriktigt inkvisitoriska angrepp mot rasen såsom sådan, liksom äfven de döpte moreernas och judarnas ättlingar misshandlades och fördrefvos af den spanska fromheten. Därmed förflyttas nationalitetsmärket till människans naturbestämningar, som

ej kunna ändras af hennes fria vilja. Det upphör sålunda att beteckna en faktor i det mänskliga kulturlifvet och hemfaller under den blinda fatalismens och den ovederläggliga vidskepelsens domvärjo.

Huruvida det kommande tjugonde århundradet får skåda en utveckling, som mildrar de nationella lidelsernas motsatser, är i denna stund synnerligen ovisst. Det är minst lika sannolikt, att nationalismen i sin sammanflätning med andra äldre och nyare omstörtningmakter samlar sina yttersta krafter till katastrofer i samma stil som trettioåriga kriget och franska revolutionen.»

Korteligen sagt: Hjärne trodde på en västerländsk kulturgemenskap, som hade högre värde än nationalitetens, men han tvivlade därför icke på nationalismens dynamiska, för att icke säga dynamiska kraft. Vad Europa både vid världskrigets antändande i Sarajevo och framför allt efter världsfreden upplevt, är säkerligen nog för att överträffa den store historikerns värsta farhågor. Hans förhoppning, att den västerländska kulturgemenskapen borde kunna överbygga klyftorna mellan nationaliteterna inom staterna, har blivit fåvitsk. Språk och ras, »Blut und Boden», ha betytt oändligt mer i den mänskliga samlevnaden än känslan av delägarskap i en gemensam kultur, med alla därur härflytande förpliktelser till humanitet, tolerans och samdräkt.

Harald Hjärnes uppfattning av nationalismen torde ha varit bestämmande för många av hans generation. I den låg nog mera en tanke än en tro. Vår generation står ett helt annat erfarenhetsmaterial till buds. Vi veta mer om de lösta nationalitetsproblemens utfallande och om de olöstas faror. Nu kan problemet fixeras så: Finns det någon grund att tro annat än att Europa måste löpa den nationalistiska linan ut? Är Europas pulvrisering i småstater eller gränsernas rektifiering av godo eller ondo? Ha de nationalistiska rörelsernas hittillsvarande vinningar — de många nya staterna — varit till fördel eller till förfång för det västerländska kultursamhället? Frågorna böra lämpligen diskuteras i omvänd ordning.

Med viss rätt kan vår tids skeende sägas innebära, att den europeiska historiens film rullas upp baklänges. Många av de fria statsbildningar, som funnos under medeltiden eller senare men som kastats över ända under den nya tidens religions- och

erövringskrig, ha återuppväckts från det döda. Det gäller om Norge, det nu nittiofemprocentigt fria Island, den irländska fristaten, Polen, Litauen, det gamla kungariket Böhmen, Serbien och Bulgarien; ja, det nya Grekland har ännu finare anor. Rumänien räknar sin upprinnelse i två gamla furstendömen, Estland och Lettland på visst sätt sin i den tyska ordensstaten. Av de nya staterna är det blott Finland och Albanien, som ej bakom sig ha några kända äldre, fastare organiserade självständiga statsbildningar men som likväl bevarat sin starkt särpräglade kultur århundraden igenom. Sina markantaste uttryck ha nationalitetsrörelserna därjämte fått i de tyska, italienska och spanska nationalstaternas uppkomst och konsolidering, i Spanien dock på bekostnad av de språkligt åtskilda baskiska provinsernas frihet, som måhända i Guernica och Bilbao i föl fick sin blodiga epilog; det restlösa utplånandet av de månghundraåriga, i dikt och politisk vetenskap ofta förhärligade småstaterna i Tyskland, Italien och delvis Spanien är nationalitetsrörelsens kanske största kraftyttring. Endast Skottland, som för England är vad Bayern var för Preussen, det gamla Burgund, varav spillrorna kringströtts och som nu ej längre inrymmer någon originell kultur, det språkligt trekluvna och därför obestämbara Siebenbürgen samt slutligen de sydryska folken från lillryssarna i Ukraina (och rutenerna i Tjeckoslovakiet, Polen och Rumänien) till de turkiska stammarna kring Svarta och Karpiska haven innehade i äldre tider en självständighet, som nu upphört att finnas till. Av dessa historiska områden representera dock endast de osteuropeiska längre något politiskt problem.

Det moderna Europa är alltså i färd med att restaurera kartan med medeltiden som modell. Blint eller seende har man gått tillbaka till den tid, då Europas folkkraser avslutat sina omvälvande vandringar och folkkulturer grundlades, som helt eller fragmentariskt fortlevt oberoende av statsbildningar. Givetvis är det ej härvid tal om någon precisionsartad kalkering, ej heller om en spikrak utvecklingskurva. Men lagbundenheten i utvecklingen är ofrånkomlig. När det ena underkuvade folket efter det andra förmår resa sig ur seklers tryck eller förtryck eller — å andra sidan — språkligt enhetliga men politiskt splittrade, historiskt patinerade stater försvinna, måste slutsatsen bli, att man i nationalitetsrörelsen möter en utvecklingsmakt, i sig själv så ohejdat stark, att den ej har något i styrka jämbördigt alter-

nativ och som därför knappast kan värdesättas genom hänvisning till ett tänkt dylikt.

Det kan knappast förvåna, att nationalitetssträvandena tagit organiserade former och blivit brännande i modern tid. Kraven på nationell frihet eller »Anschluss» eller garantier för minoritetsskydd måste vara en naturlig produkt av folkbildningens utbredning och brytandet av människornas forna provinsiella isolering. Kraven ha också sitt upphov i nyuppväckta jämlikhets-känslor, d. v. s. i allmänna låt vara ibland grumliga demokratiska åskådningar. Under philhellenismens och de polska upprorns tid stöddes minoriteternas sak också automatiskt med stora ord icke minst av den demokratiska radikalismen världen runt. I Versaillesfreden, de västerländska demokratiernas verk, kodifierades i konsekvens härmed i princip nationalitetens rätt. De ideologiska motsättningarna till nationalsocialismens Tyskland ha dock kommit iveri i nutida radikala läger för de gamla demokratiska traditionerna att ibland svalna eller att förbytas i sin motsats. Saaromröstningen, vid vilken även arbetarna nästan mangrant slöto upp i manifestation för Hitlers Tyskland, är det mest expressiva vittnesbördet om att menige man i nationalitetsrörelsernas folkliga masshärar sätter språket över statsformen och ej delar utanförståendes ängslan för politiska system. Blodet är tjockare än de politiska ideologiernas vatten.

Småstaternas rätt till eget liv borde knappast någon kunna vilja förneka. I den mån de representera en gammal enhetlig kultur, kan denna deras rätt ej vara mindre än vårt eget lands. Endast dokumenterad livsoduglighet kan — och bör — vara ett argument emot denna rätt. Europas kultur, med bortseende från Sovjet-Ryssland, är på olika sätt tack vare stigande folkbildning, livligare kommunikationer, konfektion, film, sport o. s. v. på väg att förallmänligas, varvid de olika staternas nationella egenarter bilda endast varianter eller utgöra blott olika täljare till en gemensam nämnare. Friläggandet och uppblomstringen av gamla kulturer berikar härvid den europeiska kulturvärlden utan att sönderbryta den och skapar den mångfald i enheten, som just säges vara ett kulturens kriterium. Och livsdugligheten hos de nya staterna betvivlar ingen, som rest något i de tre småstaterna vid Östersjön. De äro fattiga, de ha i ett par fall finansiella svårigheter, som påminna om — Frankrikes eller Italiens. Men trots att de fått bygga från grunden och på spill-

rorna efter världskrig, ockupation och inbördeskrig, ha de inom sina områden presterat materiella och kulturella framsteg, som på kort tid närmat dem den västerländska kulturkretsen. Det intensiva arbete, som under två korta decennier utförts av de nya staterna alltifrån Finland ned till Jugoslavien, är det mest ojäviga och imposanta bevis för att den materiella kulturen har sin starkaste växtkraft hos fria stater, skulle dessa vara än så små och folkfattiga. Det säger något, att de tre små baltiska randstaterna redan genomfört sina agrarreformer, medan man ännu väntar därpå i Polen och Ungern. Det säger ännu mer, att de enda nationalstater i Europa, som gått under sedan Napoleonstiden äro Montenegro samt världskrigsanarkiens Ukraina, det senare alltför mycket »made in Germany» för att i denna skepnad kunna påräkna ett längre liv; det nya Österrikes uppgående i Tyskland måste givetvis trots de Hitlerska metoderna registreras som en av nationalitetsprincipens segrar.

Ur försvarspolitisk synpunkt har den gamla Habsburgska monarkiens sprängning i stater, vilka väsentligen formats enligt nationalitetsprincipen, betecknats och beklagats som en rubbning av den europeiska jämvikten eller som förlusten av ett ordningens och auktoritetens moment i det ständigt jäsande Donauområdet. Utgångspunkten för ett sådant betraktelsesätt måste vara tron, att det skulle ha varit dubbelmonarkien möjligt att drägligt lösa sina nationalitetsfrågor. Om man — vartill goda skäl ges — emellertid delar den meningen att det inom dubbelmonarkiens ram knappast varit tänkbart att ernå en sådan lösning, som skulle ha stillat oron i landets alla hörn och överflödiggjort all demagogi i nationalitet, kan den slutsatsen lika lätt dragas, att Österrike-Ungern förblivit Europas nye »sjuke man» i stället för dess säkerhetsväktare; operationen år 1918 måste därför — förutsatt att den var riktigt utförd — på lång sikt lägga en fastare grund för freden än vad dubbelmonarkien själv även efter en eventuell sinnesförändring gentemot minoriteterna kunnat erbjuda. Ses problemet generellt, måste de nya staterna visserligen ej alltid men i hög grad rubriceras som nya fredsfaktorer, dels därför att deras uppkomst i regel minskat nationalitetstvisternas antal, dels därför att flera av dem bilda buffertar mellan stormakter och skapa liksom en neutral zon å historiens bloddränkta krigsskådeplatser. Naturligtvis kunna småstaterna — vilket Belgiens fall under världskriget visat —

i sin egenskap av avskärmare eller barriär ej lämna hundraprocentig säkerhet, helst om man tänker på flygvapnets revolutionerande av krigsväsendet. Men likafullt måste de minska friktionerna mellan de imperialistiska stormakterna och försvåra dessas inbördes krigföring. Genom nya statsbildningar har Ryssland avlägsnats från varje irriterande grannskap till någon av de gamla stormakterna, vilka nu landvägen endast stöta till varandra vid tre av Schweiz' sidor. Såsom ett rent tankeexperiment skulle man kunna fullfölja »zonplanen» och konstruera ett Europa, där det gamla Burgund med Lothringen, Savoyen och Provence alltjämt vore ett levande etniskt begrepp och i motsvarande grad självständigt; där vissa Tyrolområden i enlighet med befolkningens önskan efter världskriget fått ansluta sig till Schweiz; där den ukrainska republiken, omfattande de nu på fyra stater fördelade lillryssarna och rutenerna, ej stannat vid att bli en efemär och dagsländeliknande efterkrigsskapelse; och där slutligen Vilnaområdet — givetvis förutsatt att det verkligen har litauisk folkmajoritet — tillfallit Lituania rediviva. I detta Europa skulle samtliga stormakter på ett par småsträckor när fått på nationell grund uppbyggda stater såsom isoleringsband mellan sig; endast mellan Tyskland och Polen — därest nu det senare landet bör inrangeras bland stormakterna (försöken att i en del av »korridoren» restaurera kasjubiskan äro givetvis utan betydelse i detta sammanhang) — samt, ehuru i minskad grad, Ryssland och Polen skulle friktionen bestå. Det vore knappast något tvivel underkastat att ett dylikt ideal-Europa skulle kunna leda stormakternas intressen mera inåt dem själva och deras egna interna statsuppgifter än vad som skett och alltjämt sker under en status, där gränserna med sina tekniska vidunder av befästningar stöta direkt ihop.

Ur ekonomisk synpunkt har tillkomsten av de många nya staterna otvivelaktigt bidragit till världshandelns desorganisering, icke minst därigenom att gamla marknader söndertrasats. Problemet måste nog dock preciseras till att gälla frågan, i vad mån denna desorganisering till följd av utvecklingens egen gång under andra förhållanden varit undviklig och vilken andel nystatbildningen har i det nuvarande kaos, vid sidan exempelvis av Versaillesfredens ohållbara skadeståndsbestämmelser. Även en icke-fackman har härvid rätt att göra ett par konstateranden. Har den hypertrofierade protektionismen sin dryga skuld till de

nuvarande svårigheterna, bör det erinras om att denna inleddes långt före världskrigets nationalitetsstrider av Bismarck och Meline, liksom av de federalistiska demokratier utanför Europa, i vilka tullar av konstitutionella skäl voro lättare att pålägga folket för att fylla statskassan än andra skatter. Vidare torde jordbrukskrisen, i sin tur det primära upphovet till alla handelsrestriktioner och moderna bytesavtal, under alla förhållanden ha kommit med sin hemsökelse, ty den hade betydligt mera med växtförädling och rationaliserad drift än med nationalitetspolitik att skaffa. Slutligen har den senaste tidens hejdlösa upprustning sin stora anpart av ansvaret för den nuvarande världsekonomiska anarkien; Tyskland och Italien har härvid varit »pace-makers» men därvid uppenbarligen mindre vägletts av nationalitetspolitiska spekulationer än av sådana gamla enkla och slitna motiv som att restaurera jämviktspolitiken i Europa.

Versaillestraktaten — eller diktatet, som Hitler säger — torde, trots allt vad som lagts den till last, i vissa viktiga hänseenden böra betecknas som den rationellaste fred av liknande mått, vilken någonsin slutits i Europa. Den baserades på folkens självbestämmanderätt i en utsträckning, som ingen så sent som 1914 kunnat ens ana. Den uppställde för första gången minoritetsskydd som princip i språkblandade stater. Den skapade något till tanke och stil så gigantiskt som Nationernas förbund. Och den knäsatte mandatsystemet, i syfte att befordra en del utomeuropeiska länders utveckling till högre kultur och större eller full självständighet. Att freden gick ut över de i kriget tappande, kan näppeligen förvåna, eftersom sådan är krigets eviga lag. Att freden dikterades i en segrarnes stämning av övermod kan knappast heller psykologiskt överraska, i varje fall ej med tanke på de namnlösa lidanden, som ett världskrig även kostat segrarnas folk, och ännu mindre med tanke på den Bismarekska Frankfurterfreden 1871; dess hårda territoriella bestämmelser och skadeståndsåläggande med fortsatt ockupation av Frankrike samt till sist klumpigheten att utropa det tyska kejsardömet i Versailles måste ha förödmjukat den franska nationen i lika hög grad som dess revanchebegär upptändes.

Men ändock skulle man kunna säga att freden på grund av den ständiga oro den skapade blivit värre än kriget. När »the big four» i Versailles lade Europa i smältdegeln, gjorde de mycket gott men dessvärre intet rejält, varken vid utmätandet av ett

rimligt skadestånd, vid konstruerandet av folkförbundet eller vid gränsdragningarna. De leddes av germanofobi, uttänjd till att inbegripa alla de stater, som kämpat vid Tysklands sida i världskriget. Österrike, Ungern, Bulgarien och Turkiet naggades på samma sätt som Tyskland i kanterna; endast Turkiet förmådde genast skipa sig egen rätt. När landområdena utskiftades på nya stater, rabatterade segermakterna dem på Tysklands eller dess bundsförvanters bekostnad, därigenom förvanskande sina egna, för Europas framtid i de flesta fall eljest så fruktbara nationalitetsprinciper. Och i några fall fingo ententepolitiska reassuransberäkningar eller eftergifter i enlighet med det minsta motståndets lag ytterligare utspäda nationalitetsgrundsatserna. I fallet Tjeckoslovakiet må det blott i korthet erinras om, att vissa sudettyska distrikt, som antingen önskade bilda en egen republik eller komma under dåvarande Tysk-Österrike, måste ge sig för tjeckisk militär; att detsamma gällde om en del, låt vara mindre omfattande och folkrika ungerska områden; att tvisten med Polen om Teschens polacker till en början utlovades sliten genom referendum; att slovakerna och karpatorutenerna däremot frivilligt sällade sig under Prag och att ej ens den nu från allt virrvarr lyckligen avsomnade slovakledaren pater Hlinka någonsin varit separatist. Det nya Tjeckoslovakiet blev följaktligen en liten kopia av dubbelmonarkien med alla dess outslitliga språktvister, och landets slaviska folkmajoritet, vars stora statsbyggande begåvning eljest odiskutabelt manifesterat sig, måste från början i sitt uppbyggnadsarbete hämmas av alla de öppna sår, som freden slagit men som ingen Masaryks ideella demokratiska filosofi kunnat läka. Och liknande blödande sår ha frederna även annorstädes i Europa öppnat.

Fortsättningen var ej bättre än frederna själva. Det började genast med d'Annunzios ockupation av Fiume, vilken Italien trots löftesbrottet mot Jugoslavien snart välsignade, och andra akten utspelades i Vilna vid Zeligowskikuppen. Det ges skäl att beteckna det senare besättningstagandet och dess handläggning i folkförbundet som detta mellanfolkliga världsforums ödesdigraste process. Redan vid starten måste det därvid ådagalägga sin vanmakt, rättare sagt ådagalägga segermakternas bristande vilja att förläna helgd åt sina egna nationalitetsprinciper. Som bekant kunde aldrig den folkomröstning i Vilnaområdet arrangeras, vilken folkförbundsrådet efter Zeligowskis brott mot Su-

walkiavtalet och under inspiration av Léon Bourgeois' rättskänsla beslutat. Den rimliga frågan var, huruvida befolkningen i Vilnagebietet, trots Litauens historiska rätt och Polens faktiska makt, skulle utan påtryckningar få bekänna sin önskan (eller sina differentierade önskningsar) i nationalitetshänseende. Hur de olika nationaliteterna därstädes äro fördelade och hur de skulle ha röstat, torde ingen med säkerhet kunna avgöra. I Sverige tog man blott parti för en nationell och rättmätig lösning. Trots att uppgiften i dåvarande läge ej kunnat överstiga stormakternas krafter, gävo de likväl snart upp spelet, och många småstater vändades i förväg inför »faran» att behöva tillåta genomresa av internationell ordningspolis, stadd i folkförbundets och rättvisans ärenden. Där skapades ett prejudikat, som efterlämnade en lösning utan oantastlig karaktär och genast diskrediterade folkförbundets höga syften.

Naturligtvis ges det i många fall — i synnerhet i Central- och Osteuropa — ej någon möjlighet att skapa enhetliga nationalstater. Folkblandningen är för grell för att medge detta. Och i speciella fall kan nationalitetsprincipen icke renodlas, enär utbrytningen av ett visst språkområde skulle fullständigt desorganisera eller förkväva en stat. Minoritetsskydd i stater, där minoriteterna ej agglomererats, och federalism i stater, där dylika agglomerationer äro för handen, äro de supplerande hjälpmedlen. Det anmärkningsvärda är emellertid att federalismen eller autonomismen fått så litet utrymme efter världskriget i de stater, där minoriteternas missnöje tack vare dessa institut bort ha kunnat dämpas och staternas inre stabilitet stärkas. Strängt taget har autonomi efter kriget blott medgivits Åland, Memel, Ulster och — för ett år sedan — Tjeekoslovariets rutenska del; dessutom gjorde det republikanska Spanien ett principiellt betydelsefullt försök 1931. Sannolikt är en viss decentralisation Belgiens enda väg att övervinna sina svåra inre nationalitetsstrider. Det första jugoslaviska federalistiska experimentet slog slint, ävenså Hymansplanen i avseende å Vilnaområdet; och Tysk-Österrike var under hela sin existens en förbundsstat mera på papperet än i verkligheten. Jämsides härmed har federalismens utplånande i Tyskland och (faktiskt) i Sovjet-Ryssland försiggått.

Enhetsstaten har alltså synt bli lösenordet, i enhetliga stater därför att dessa fruktat federalismen såsom hämmande deras handlande, och i oenhetliga stater, därför att dessa fruktat fe-

deralismen med hänsyn till risken för dess utlösning av de centrifugala krafterna. Det är också troligt, att federalism helst fordrar historisk tradition, såsom i Schweiz, där kantonerna stoltsera med seklers historia och paritet haft urgammal hävd. Likaså synes den moderna etatistiska regleringspolitiken vara svår att förena med ett grannliga aktgivande på missnöjda minoriteters krav på hänsynstagande. Och det må tilläggas, att ej ens det mest inlevda federalistiska system bjuder absolut garanti mot missnöje och separatistiska tendenser; under världskrigsåren voro slitningarna i Schweiz mellan den tyska och latinska folkdelen mera påfrestande och hotfulla än man utanför torde ha anat, och det finns dessutom i varje federalism en sorts oskriven lag, enligt vilken minoriteterna bestämmer utvecklingstakten i kraft av det hot, som deras blotta existens utgör. Men federalism eller autonomi eller minoritetsskydd överhuvud taget måste dock förr eller senare bli oundvikliga inslag i språkblandade stater, där liknande ej redan genomförts. Det goda kan härvid ej få bli fiende till det teoretiskt bästa ehuru praktiskt ouppnåeliga. När man nu sett tjeckoslovakerna först efter Österrikes fall och under hårdaste press utifrån erbjuda sina minoriteter en den vidsträcktaste autonomi eller när rumänerna plötsligt infört nya, liberalare minoritetsstadganden eller när grekerna plötsligt givit bulgarerna tillträde till havet — då fäster man sig icke minst vid den självanklagelse, som däri kan utläsas.

Revisionismen är emellertid nu på väg, i Böhmen liksom nedåt Balkan. Med tanke på den tyska grundligheten och Hitlers nuvarande maktställning tyder allt på att denne ej kommer att släppa sina mål. Om denna revisionism kan man nog använda Emile Zola's ord om revisionen av Dreyfusdomen: »rien ne l'arrêtera pas». Man vill blott hoppas, att den må försiggå utan våldsmetoder och i former, som betrygga rättvisa varaktiga lösningar. När det under de senaste dagarna påståtts, att den sudetyska befolkningen ej enstämigt önskat »los von Prag», och enär även den tjeckiska befolkningen i Sudetområdena kan fordra sin rätt, måste det ur alla synpunkter beklagas, om — bortsett från praktiskt taget heltyska distrikt — ej ens en för gränsregleringen vägledande konsultativ folkomröstning kommer till stånd.

I dessa nationalitetsfrågor och allteftersom revisionsfilmen kommer att rullas, finns det blott en synpunkt för neutrala att hävda och bevaka. Det är fredens intresse. Och fredens intresse

är, att en sådan grund lägges för det framtida Europa, att de eviga gränstvisternas ständiga krigshot undan för undan bringas ur världen. Erfarenheten har visat ett: att ideologier kunna ändras, partier växla och styrelsesätt bytas men att nationaliteten evigt lever och utgör den stabilaste och oförkränkbaraste av alla politiska faktorer. Finnes det någon annan utväg att på ett hållbart fundament förankra den europeiska freden än skapandet av statsbildningar, som antingen helt bygga på nationalistisk grund eller tillfredsställande löst sina nationalitetsprogram? Om man svarar nej, beror det därpå att nationalismen till sina yttersta konsekvenser och strikt genomförd måste denationalisera Europa. En sund nationalism måste innebära samma aktning för andra nationaliteter som man kräver av andra för sin egen. Den betyder koncentration inåt och desintresserat umgänge utåt.

Det nutida, i ordets bästa mening vänsälla förhållandet mellan de nordiska staterna eller harmonien mellan de baltiska randstaterna eller den begynnande pacificeringen av Balkan ge lärdomar i denna riktning. Man kan också hänvisa till de Napoleonska staternas korthusliknande fall, till att Schweiz under fyra sekler blott behövt föra försvarskrig mot Napoleon, till respekterandet av Portugal, Holland o. s. v. Att utvecklingen i Amerika kunnat försiggå så relativt fredligt är väl även att tillskriva frånvaron där av samma svårartade nationalitetsproblem som i »den gamla världen». När Schweiz' tyska kantoner nu synas på väg att legalisera sitt »schwyzerdeutsch» och därigenom vilja skänka sin kultur samma särprägel som holländarna givit sin, är även det ett bevis för att en egenartad nationalitet anses som ett pansar; det var också för att värna denna kultur, som eljest vresiga federalister i Schweiz i somras vid folkomröstningen om den enhetliga strafflagen lade sin röst för denna och möjliggjorde dess införande. Betydelsefullast i nuvarande maktläge är Hitlers proklamerande av respekten för andra kulturer och dessas integritet. De kretsar, som förfasa sig över en gränsrättning i Tjeckoslovakiet, ha inga mänskligt att döma bestående lösningar att offerera. I sitt misskännande av nationalitetens kraft motverka de därför vad det nuvarande och kommande Europa mest efterträngtar: frid och fred.

En annan konklusion ligger innesluten i denna mer eller mindre fatalistiska uppfattning om att nationalismen i här diskuterad mening måste löpa linan ut. Framtidens stora europeiska

nationalitetsstrider torde, sedan eller om problemen i Central-europa samt i länderna mellan Östersjön och Egeiska havet kunnat lösas, sannolikt komma att utspelas i de områden av Ryssland, där ukrainarna och turkarna bo. De äro för många — cirka 25 miljoner var — för att Sovjet beträffande dem skall kunna förfara på samma cyniska sätt som gentemot finnarna i Ingermanland och Karelen, där receptet varit deportation och utrotning. I den mån Ryssland civilisatoriskt kan höja sig till västeuropeisk nivå och därigenom få en större attraktionskraft än nu gentemot ryssarna i grannländerna, måste man även räkna med att gränsproblem av större eller mindre omfång kunna uppstå i Estland söder om Peipsi, i Latgale i Lettland och längs Polens ryska gräns. Och i Västeuropa vänta främst Belgiens och Spaniens interna nationalitetsfrågor på sin lösning.

Till sist: tron på nationaliteten som det bärande och nu tydligen enda tänkbara underlaget för en fredlig samlevnad i Europa innebär icke, att man faller i farstun för allt det charlataneri, som nu bedrivs i nationalitetens namn, eller att man skänker någon större aktning åt den italienske diktatorns färiska bekännelse till folkens självbestämmanderätt — därtill gravera Fiume, Sydtyrolen och Abessinien honom för mycket — eller att man ger Tjeckoslovakiets grannar och »fordringsägare» några höga moraliska vitsord som förebildliga stater — allra minst Ungern, vars hårda behandling av dess minoriteter torde ha varit exempellös i det civiliserade Europa — eller att man sätter tilltro till allt väsen om tjeckernas »terror». Lika väl som de exproprierade vilja bli expropriatörer, lika lätt kunna »förtryckta» folk spela rollen av »förtryckare» eller vice versa. Ingen kan urskilja, vad som härvidlag är sanning eller infam lögn; det är nog att konstatera, att nationalismen sätter krafter i rörelse, som i sin ohejdbarhet endast vika för övermakt och likväl fortsätta att underjordiskt leva. Vi svenskar ha i vår trista unionshistoria det bästa måttet på nationalismens okuvlighet, vid sidan om gott eller ont, rätt eller orätt, förnuft eller vidskepelse. Den ganska ringa frågan om gemensamt eller tudelat konsulatsväsen och om svensk eller unionell utrikesminister var tillräcklig att göra unionsförfattningen, som i övrigt gav Norge den mest oavkortade självständighet, till en »pakt», som vi forpestes i. Och när skilsmässan efter djup och varaktig söndring äntligen skedde i Karlstad 1905, grundande en vänskap som nu ter sig som av granit,

hindrar detta icke en norsk skriftställare, Einar Sagen, att så sent som i fjol skriva i »Samtiden»: »Karlstadsemja er den største skam og vanheider som nokor gong hev gjenge over norsk tjod. Det norske riksstyre heiste til merke stakkarsdoms klutar. Det sette sin heider i flog og i fall. Utan å löysa eit skarpt skot lét det seg skræma til å leggja ned grensefestningane.» Sitta norrmän på sina fjäll ännu i dag och ilskna till över något så vettigt och för båda folken så vinningsfullt som gränsfästningarnas demolerande, vad göres oss då mera vittne behov om nationalitetsfanatismens inneboende makt och seger i de fall, då målet har ett ideellt och reellt fog?

Harald Hjärne fruktade, att nationalitetsrörelserna skulle utlösa samma katastrofer för Europa som trettioåriga kriget och franska revolutionen. Han har kanske redan blivit sannspådd. Men ur de nämnda katastroferna framgick något för vår världsdel av bestående värde. Även nationalitetsrörelsernas urladdningar böra ej bedömas enbart efter sina förödelse. Endast genom deras sprängskott synes vår världsdel kunna få en tryggad grund, både därför att nationalitetsfrågornas lösning synes vara enda medlet att minska krigsriskerna och stabilisera Europa och därför att varje nationalitet bör få fullt spelrum för sin skapande kraft. Tjugo år efter världskrigets slut finnes skäl för omdömet att Hjärne i sin ringaktning för nationaliteternas rätt underkattade deras statsbyggande kraft. Erfarenheten har betygat, att nationalismen är positiv och produktiv, ty den har intensifierat kulturarbetet på förut vanhävdade fält. Dess inåtriktade yttningar äro allt utom »Kulturdämmerung». Dess utåtriktade yttningar återigen, farliga i all sin explosivitet, kunna statsmännen eliminera i den mån nationalitetsspörsmålen bringas till rimlig och förnuftig lösning. Det universella kulturideal, för vilket Hjärne var en tolk, behöver därför icke stå i någon oförsonlig motsats till nationalismen. Deras försonande är tvärtom vår europeiska generations största kallelse, att fullgöra icke i resignationens utan i optimismens tecken.